

אסור לבקר בבתי קברות משום דרכי האמורי

במסכת שמחות מובא: "יוצאים לבית הקברות ופוקדים על המתים עד שלשה ימים ואין חוששים משום דרכי האמורי".⁸ מכאן מסיק הרדב"ז: "משמע בתוך ג' אין בו משום דרכי האמורי אבל אחר ג' יש בו משום דרכי האמורי".⁹ כנראה זאת כוונת הרמב"ם כשפסק "לא יפנה אדם לבקר הקברות".¹⁰ ברם, הרדב"ז משתדל להתיר את הדבר, ובהמשך דבריו הוא מסביר:

פירוש "לבקר הקברות" הוא לפתוח הקבר לפקוד את המת וזה יש בו מדרכי האמורי, אבל לפקוד הקברות מבחוץ אין חשש בזה וכן נהגו כל ישראל לפקוד את מתיהם ולהשתטח על קבריהם. בדברים האלה הרדב"ז מבקש להתיר את הביקור בבתי הקברות גם אליבא דרמב"ם. אולם מפשוטם של דברי הרמב"ם עולה שמשום דרכי האמורי אין לפקוד קברים כלל מפני שיש בזה סממן של עבודה זרה. כך הביין את דברי הרמב"ם גם החת"ם סופר, והוא מוסיף שאף בימינו, אליבא דרמב"ם, יש להימנע מפקידת הקברים. בביטוי "דרכי האמורי" הכוונה לדרכי הנוצרים.¹¹

יש להימנע מלבקר בבתי קברות עפ"י תורת הסוד

בהלכות תשעה באב כתב הרמ"א: "הולכים על הקברות מיד כשהולכים מבית הכנסת".¹² ברם, המגן אברהם (ס"ק יג) מסתייג ממנהג זה וכותב: "כתב בכתבי האר"י דאין לילך על הקברות אלא לצורך הלווית המת ובפרט אם לא תיקן עוון קרי מתדבקים בו החיצונים". בעל 'חיי אדם' מוסיף שגם לנשים נידות אסור ללכת לבית-הקברות.¹³ וכך כותב הגר"א במכתבו לאשתו, כי "שם מתדבקין הקליפות מאוד, וכל שכן בנשים".¹⁴ אבל בעל 'חיי אדם' מציע פתרון מעשי: "יעמדו ברחוק ד' אמות".¹⁵

אין טעם לבקר בבתי-קברות

הרמב"ם כותב:

מציינים את כל בית הקברות ובונים נפש על הקבר, והצדיקים אין בונים להם נפש על קברותיהם שדבריהם הם זיכרוןם, ולא יפנה אדם לבקר הקברות.¹⁶ וה"כסף משנה" מסביר:

מה שכתב ולא יפנה אדם לבקר הקברות זה סיומ מה שכתב שדבריהם הם זיכרוןם ולא יפנה אדם לבקר נפש שעל גבי קברותיהם ועל ידי כן יהיו נזכרים, שאינם צריכים שעל ידי דבריהם ומעשיהם הטובים הם נזכרים. ה"כסף משנה" סבור שלדעת הרמב"ם אין איסור גמור לבקר בבתי הקברות,¹⁷ אלא שאין בזה כל תועלת. כאמור, אין הכרח להבין כך את דברי הרמב"ם.

דעות המחייבות ביקור בבתי-קברות

בניגוד לנאמר לעיל, יש הרואים בפקידת קברים נוהג מקובל ואף רצוי. כבר בתלמוד נזכר המנהג לצאת לבית הקברות כדי לעורר רחמי שמים בעת עצירת גשמים (תענית טז ע"א): למה יוצאים לבית הקברות? פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא. חד אמר: הרי אנו חשובים לפניך כמתים, וחד אמר: כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים.

להלכה, בהלכות תשעה באב מביא הרמ"א את המנהג ש"הולכים על הקברות מיד כשהולכים מבית הכנסת", ובערב ראש השנה "יש מקומות נוהגים לילך על הקברות ולהרכות שם בתחינות".¹⁸

עוד נמצא בתיקוני הזוהר (תיקון שילוח הקן) שכשאין צדיקים אמיתיים בדור, השראת השכינה [נמצאת] על ישני עפר בקברם. מחבר הספר "לשם, שבו ואחלמה" כתב שהשכינה שורה בקברי הצדיקים האמיתיים שבחוץ לארץ, ומקומם חשוב כארץ ישראל. מכאן מסיק הרב משה שטרנבוך שיהיה מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ כדי להשתטח על קברי צדיקים.¹⁹ הרב עובדיה יוסף סבור שיש אף משום מצווה בפקידת קברי צדיקים, "ולכן מותר לצאת מארץ ישראל

⁸ מסכת שמחות, תחילת פרק שמיני.

⁹ הלכות אבל ד, ד.

¹⁰ שם.

¹¹ שו"ת חתם סופר חלק ב (יו"ד) סימן שלח ד"ה וע"ד הברייתא.

¹² שולחן ערוך אורח חיים תקנט י.

¹³ חיי אדם ג, לח.

¹⁴ אגרת הגר"א הנקראת עלים לתרופה, ירושלים תש"ס, עמ' לד-לה.

¹⁵ חיי אדם, קלה, כה וראו גם קלה, ה.

¹⁶ הלכות אבל ד, ד.

¹⁷ ראו לעיל משום דרכי האמורי.

¹⁸ שולחן ערוך, שם תקפא.

¹⁹ אף שבארץ ישראל אין מחסור בקברי צדיקים. אלא "אם מרגיש התעוררות מיוחדת לצדיקים מיוחדים, שלומד מתורתם, לבוא על קברם ממש, יש בזה מצווה" (תשובות והנהגות, ח"ג סימן סא).

לחוץ לארץ כדי להשתטח על קברי הצדיקים, כיון שדעתו לחזור לארץ ישראל". הוא מסתמך על המדרש הנ"ל שלפיו נשתטח כלב בן יפונה על קברי האבות, ורואה בו פרדיגמה נורמטיבית.²⁰
 אפשר למנות סיבות נוספות לחיוב ההשתטחות על קברי צדיקים:
 • כבוד הוא שבאים לפקוד את ציונו של הנפטר. הלוא בקשה מהמת לשמש מליץ יושר גורמת "כבוד ויקר לצדיק שעושהו שליח מצווה".²¹ כמו כן יש לנשמת המת נחת רוח כשבאים לפקוד את מקום משכבה²² ויש בזה גם משום תועלת למת, שכן דברי שבח הנאמרים עליו בעולם הזה משפיעים על מעמדו בעולם הבא.²³
 • קברו של צדיק הוא מקום "קדוש וטהור",²⁴ ושם תפילתו נשמעת.²⁵
 אם כן, נוהג מפוקפק הלכתית ואף מיסטית נהפך למעשה חיובי בהחלט ואף נחשב מצווה עד שהוא מצדיק נסיעה לחוץ לארץ. וידוע כמה התפשט נוהג זה בימינו, עד שהדבר נהפך לנחלת רבים ממש.

ד"ר אלכסנדר קליין
 המחלקה למתמטיקה

²⁰ שו"ת יחוה דעת חלק ה סימן נו.

²¹ שו"ת עטרת פז חלק ראשון כרך א - או"ח, הערות סימן י הערה ו ד"ה ולכאורה עוד.

²² ספר חסידים תנ.

²³ לב אבות דף מא.

²⁴ טעמי המנהגים תתריסז בשם המהררי"ל.

²⁵ ב"ח, טור יורה דעה ריז ד"ה נדר מישראל.